

אם ג' אוכלים וכל אחד מקפיד שלא לאכול יש אחד מבני חבורה שאינו מקפיד לאכול משל חבריו אין מצטרפין לזימון, ואם מכולם מצרפם.

סימן יב

ברכה כשאנו מרגיש טעם

שאלה

אדם שאינו טועם טעם במאכלים שאוכל אם מברך ברכת הנהנין או לא, ואם תלוי אם היה רעב ושמע ממה שאכל או לא.

למסקנת הגמ' שהוא סברא שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה, יש לדון אם שיך לומר הסברא דין על הנאת גרונו ודין על הנאת מעיו שכמו שאין ליהנות שגרונו יהנה בלי ברכה כמו כן אין לו ליהנות כשאוכל ונהנה במעיו בלי ברכה, [ואף ש' בסימן י"ג שאם אוכל דרך צינורות אינו מברך אף שהוא שבע י"ל שאכילה כזה שהוא שלא כדרך אכילה ורק במקום חולי אין מברכין על אכילה כזה], וי"ב.

שותה מים לשרות מים שבמאכל

כתב המחבר (סימן ר"ד סעיף ז') השותה מים לצמאו מברך שהכל ולאחריו בנ"ר אבל אם חנקתי' אומנא ושתה מים להעציר האומנא אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו.

ובמשנ"ב (ס"ק מ') נראה דלאו דוקא לצמאו ממש אלא בסתמא כל שהיך נהנה מהמים מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברכה דאם אינו צמא כלל לא היה הייך נהנה ממנו.

חנקתי' אומנא שעמד לו דבר אכילה בגרונו ושתה מים דוקא מים שאין הייך נהנה מהם כ"א כששותה לצמאו אבל כששותה שאר משקים או אוכל חתיכת פת שהיך נהנה מהם אף שאין שותהו ואוכלו עכשיו כ"א

בח"א סימן מ"ד כתב שאדם שאין מרגיש טעם באוכלים שאוכל, מכל מקום אם אוכל כשהוא רעב ואוכל כדי שיהא שבע אף שאינו מרגיש טעם באוכלים מברך דין ברכה לפני' ודין ברכה לאחר', כיון שנהנה ששבע ממנו, ומקורו מד' הברכות הבית (שער א' אות כ"ה) עיי"ש, ויש להוסיף בזה עוד מראה מקומות בענין הנ"ל.

אסור ליהנות בלי ברכה

המקור לעשיית ברכה ראשונה הוא בגמ' (ברכות דף לה.) ומתחילת הסוגיא למדו מק"ו דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, והגמ' דחהו שאין זה ראי' על כל המאכלים, ואין מזה ראי' רק על חלק מהמאכלים, ולכן מסיק בגמ' שהוא סברא שאסור לאדם שיהנה מעולם הזה בלא ברכה, ולכן להו"א בגמ' שלמדין מק"ו אז מצוה בגמ' דכל היכא שמברך ברכה אחרונה מברך גם כן ברכה ראשונה, [ודבר זה עוד יתבאר בסמוך בס"ד], וכן

שהרי כיון שאינו מצרך על הנאת מעיו רק על הנאת גרונו והרי כאן אין לו הנאת גרונו כיון שאינו לנמאז אמאי יצרך והרי הוא זיירוף של צ' דברים שמחמת כל אחד אין לו לצרך ואמאי יצרך על זה, וצ"ב.

ואולי יש לומר שמצרך על הטעם שהוא מרגיש רק אם אין לו הנאה מהטעם זה אין לו לצרך על הטעם ואם נהנה מהטעם הזה צמעי סגי לצרך על הטעם שהוא מרגיש משא"כ במקום שאינו מרגיש כלל אין לו לצרך, וצ"ב.

בלע מוצה

ובן משמע קצת ממש"כ צח"א סימן ז"ט אם האוכל מזה כשאינו מרגיש טעם אם מצרך, והוצא דברי המחבר (סימן מע"ה סעיף ג') פסק דבלע מזה יא, ובלבד (שם) מצואר דאף שאין לו הנאת גרונו מכל מקום שינא משום סגי בהנאת מעיו, ולא צעי הנאת גרונו, עיי"ש, ולא הוסיף המחבר דאף שינא מכל מקום אינו מצרך המוציא כיון שלא נהנה בשעת אכילה, אלא משמע שמצרך על המזה צין ברכת על אכילת מזה, ועל המוציא, והיינו צע"כ כיון שיש לו הנאת מעיו יכול לצרך.

אולם עיין במנחת חינוך (מזה ג') שכתב לדבר פשוט שכמו שבלע מזה יא ידי מזה מזה כמו כן אם בלע איסור לוקה עליו ועובר על האיסור, ולכאורה יש לעיין דבשלמא במזה מזה יש לומר שינא בזה שיש לו הנאת מעיו, אבל באיסורים הרי נחלקו בגמ' (חולין דף קג:): אם צעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו ולהלכה

להעביר האומנא חייב לצרך עליו בתחילה וסוף, ע"כ.

ובושמיע מזה שהכל תלוי בהנאה בחיך ולכן יש לדון שאף דבעלמא כל מה שאדם אוכל ושותה חוץ ממים החיך נהנה ממנו, מכל מקום במקום שהוא חולה ואין החיך נהנה ממנו אין לו לצרך והיה אפשר לומר דאף שנהנה שצב מחמת האכילה מכל מקום אין לו לצרך.

אולם עיין צביאר הלכה (צד"ה השומה) שכתב שאם שותה מים לשירות האכילה שצמעי מקרי זה שותה לנמאז, הרי מצואר שאף שאינו נמאז וכפי מה שמצואר הרי אין לו הנאה מהשתי' שהרי מים כשאינו לנמאז אין החיך נהנה ממנו מכל מקום כיון שיש לו הנאה ששורה האכילה שצמעי יש לו לצרך, ולכן כמו כן אם אוכל ואין לו טעם מהשתי' מכל מקום כיון שזה מועיל לשירות האכילה שצמעי יש לו לצרך, ולכן מכ"ש אם אוכל וצב ממנו אף שאין לו טעם באכילה יש לו לצרך על האכילה ברכה ראשונה וברכה אחרונה וכמו שכבר פסק כן בספר ברכת הבית וכמש"כ בפנים, [ומסקימת דבריו מצואר שאיירי בצרכה ראשונה ולא בצרכה אחרונה, ואם נהנה צמעי מצרך ברכה ראשונה].

אולם הערני הגאון רבי שמאי גראס שליט"א דיש לחלק ציניהם דשם הוא מרגיש טעם המים רק אין החיך נהנה ממנו ולכן כיון שיש לו הנאה בזה ששורה המאכל שצמעי יכול לצרך אבל במקום שאינו מרגיש הטעם בכלל יש לומר שאין לו לצרך, אולם לכאורה יש לעיין בזה

ד. ועיין בתורת חיים (חולין דף קכ. בד"ה לחם) שכתב שיוצא המצוה אפילו בלי הנאה משום דמצות לאו ליהנות נתנו, ועיי"ש מש"כ שלכן היה ה"א שאפילו המחנה וגמאז יצא מכל מקום לחם עוני בעינן עיי"ש, ומבואר דבמצוה אפילו אין לו הנאה בכלל יצא, ולד' יש לעיין אם מברכין עליו ברכת הנהנין שהרי לא נהנה בכלל, וצ"ב.

בעיני הנאת גרונו, ולכן יש לעיין אמאי חייב צלע איסור אלא משמע בע"כ שיש צוה גם הנאת גרונו, רק הטעם מרור דבעיני אין לו כשצולע, וז"ב.

ואולי יש לפרש דברי המנחת חינוך דגם אם צלע ואין לו הנאה ממנו מכל מקום נחשב כאכילה וכהנאת גרונו כיון שעבר דרך גרונו רק הוא אינו מרגיש הטעם, עיי"ש.

ברכה ראשונה וברכה אחרונה

ובעיקר הדין מה שיש מחלקין בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה שברכה אחרונה אפשר לזכור כיון שיש הנאת מעיים אבל ברכה ראשונה בעינין שיהא גם הנאת גרון, מצינו חילוק כזה במור וקציעה (סימן קצ"ו) שכתב דאפילו צלע אוכלין כרוכין בסיב שלא טעם כלום חייב לזכור בודאי אחר שצאו למעיו, מצד ברכת המזון, [ואף שאין ראי' מד' לניד"ד דשם אכלו בסיב שזהו שלא כדרך אכילה, אבל במקום שאכל כדרך אכילה רק הוא חולה שאינו מרגיש הטעם יש לדון שיכול לזכור אם נהנה במעיו עכ"פ].

אולם יש לציין דבאגלי טל (מלכת טוסן אות ס"ג) כתב לפרש דברי הרמב"ם דבברכת המזון סגי בהנאת מעיים, ועיי"ש שכתב דבכל אופן שיש לזכור ברכה לאחריו יש לזכור ברכה לפני' שהרי בגמ' (ברכות דף לה.) למדו שיש לזכור ברכה ראשונה מק"ו אם לאחריו

מצרכין לפני' לא כ"ש, ולכן בכל אופן שיש ברכה לאחריו יש ברכה לפני'.

ואף דבגמ' איתא למסקנא שלמדין מסבירא דאסור ליהנות מעולם הזה בלי ברכה,

והיינו רק שיש גם סבירא, והיינו משום שאין חיוב ברכה לאחריו על כל הדברים ולכן אין ק"ו, אבל בדבר שיש חיוב לזכור ברכה לאחריו יש חיוב על ברכה לפני' מק"ו, ולכן לא מסתבר שחלוק דין ברכה ראשונה מו' מיני משאר דברים, ולכן חייב לזכור, [ואף דאף שיש לדון בגמ' שם איתא סבירא דאסור ליהנות מעולם הזה בלי ברכה, ויש לומר דגם על הנאת גרון בלמוד, מכל מקום מבואר דבמקום שיש חיוב לזכור ברכה אחרונה יש ק"ו שיש גם ברכה ראשונה].

ועיין עוד בארץ נבי (סימן כ"ח) שכתב דיש לומר דבמקום שאין לו הנאת מעיו ואין כאן ברכה לאחריו כמו כן לא תקנו ברכה לפני' שהרי אין שם ק"ו דכשהוא שבע מצד כשהוא רעב לא כ"ש.

אולם עיין במשנ"ב (סימן ר"ד ס"ק מ"ה) שדן אם אנוסוהו לאכול אם חייב לזכור או לא, ומכל מקום סיים דבפת אם אכל כדי שביעה דברכת המזון שלו הוא מן התורה יצרך, ומשמע דהיינו אפילו להשיטות שאינו מצד ברכה לפני', הרי מבואר דיש אופן שמצד לאחריו ואינו מצד לפני', ועדיין ז"ב, ואולי איירי רק להשי' שמצרכין לפני' כיון שנהנה גרונו, וז"ב.

ה. ובעיקר הק"ו יש לציין דבתשו' ארץ צבי (סימן כ"ז) כתב להעיר על הק"ו דיש לומר דכשהוא רעב יש חסרון מצד הרגש ההנאה ביותר ומה שאדם נהנה מדברי רשות צריך מירוק ע"י חיבוט הקבר כדאיתא בספר גלגולים שזה צער גדול מאוד ר"ל, וצער מרובה על הנאתו, ודומה להא דאין מצרכין על שמן זית דאזוקי מזיק לי' וכו', משא"כ כשהוא שבע אינו מרגיש הנאה רק תועלת הנמשך מאכילה שע"ז יהי יכול לעבוד הש"י וזה טוב, [אמנם כתב דצדיקים גדולים שאין אוכלים להנאת גופם רק ע"ד בכל דרכיך דעהו וע"ד שאמר רבי קודם פטירתו שלא נהניתי מעולם הזה באצבע קטנה שלי אצלם שייך הק"ו כשהוא שבע מצד כשהוא רעב לא כ"ש].

ברכה אחרונה בהנאת מעיו

בתש"ו אצני נזר (תאו"ח סימן קכ"ג) מציא שהשואל העיר לו שלמש"כ שסגי בהנאת מעיו וא"כ אם אכל בערב שבת ומזכר צרכת המזון בשבת הרי צודאי לריך להזכיר של שבת שהרי מזכר על הנאת מעיו בלחוד אפילו צלי אכילה, ותי' שיש לומר שאף שסגי בהנאת מעיו מכל מקום צעין מעשה אכילה, ומעשה אכילה לא הוי רק אם אוכל בשבת ולא אם אכל מצעוד יוס.

עוד כתב שהוא כתב כן רק לדעת הרמב"ם אבל לדעת רש"י יש לומר דצעין בין הנאת גרונו וצין הנאת מעיו ולכן אין לו לצרך על הנאת מעיו בלחוד ולהזכיר של שבת, ולכן יש לעיין אם לחי' ה' דצעין גם הנאת גרונו אם מחמת כן אם אין לו טעם אין לו לצרך על מזונו כיון דצעין גם הנאת גרונו או דסגי בזה שעובר דרך גרונו ונהנה מעיו.

ועיין בתש"ו ארץ נבי (ת"א סימן כ"ח) שכתב לדון במי שאוכל דרך שפופרת אם יש לו לצרך וכתב דלמש"כ צאגלי טל לכאורה יש לו לצרך כיון שיש לו הנאת מעיו, אולם שוב הציא מש"כ בתש"ו אצני נזר (שם) שמצואר דצעין גם מעשה אכילה או צעין גם הנאת גרונו וזה אינו כשאוכל בשפופרת, אולם האגלי טל כתב שלכאורה הוא תלוי במח' המג"א (סימן ר"י סק"א) וכנה"ג (שם) אם חייב לצרך צרכת המזון כשאוכלו ביותר מכדי אכילת פרס שיש לו לצרך ובפרמ"ג מסיק צ"ע.

במנחת חינוך (מנ"ה ש"ג) כתב דצרכת המזון צעין הנאת גרונו והנאת מעיו, ועיין בתש"ו אצני נזר (סימן קכ"ד סק"ג) שאין סתירה למש"כ במנחת חינוך שצרכת המזון תלוי גם בהנאת גרונו כיון שהוא כתב רק לדעת הרמב"ם אבל לדעת רש"י צעין הנאת גרונו דאכילה כתב ואכילה היינו הנאת גרונו, ולכן צעין שניהם, [ויש לעיין אם לדבריו כדי לחייב בצרכת המזון מן התורה סגי אם אוכל כית אחד בהנאת גרונו ושאר בהנאת מעיו, שהרי אז מקיים שם אכילה מואכלת וכן יש ושצעת, וכמו אם אוכל כית אחד בכדי אכילת פרס ואידך ביותר מכדי אכילת פרס דהמנחת חינוך (מנ"ה ת"ז) הסתפק אם חייב לצרך צרכת המזון מן התורה].

ולכן יש לעיין שאם אין לו הנאת גרונו אין לו לצרך גם צרכת המזון שהרי יש חסרון באכילה, או דילמא יש לחלק בין יכול לטעום טעם ואינו טעם טעם טוב, שאז יש חסרון בדרך אכילה, אבל כשאינו מרגיש טעם בכלל כיון שניתן ממנו חוש הטעם, אין כאן חסרון בדרך אכילה ולכן יש לומר שחייב לצרך.

מטעמות

כתב המחבר (סימן ר"י סעיף ז') הטועם את התצטיל אינו צריך לצרך עד רביעית ואפילו אם הוא צולעו וי"א שאם הוא צולעו טעון צרכה ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט ואז אפילו על הרצה אין צריך צרכה, ובמג"א (סק"ט) כתב לפרש הדיעה השני

1. ועי"ש שהאריך בענין חיוב יום כיפור אם הוא רק על הנאת מעיו או גם הנאת גרונו עי"ש מש"כ בזה.

2. ועי"ש בארץ צבי דחלק מחיובי אכילה הוא הלקיחה לתוך פיו עי"ש, ולכן אינו חייב ביום כיפור כשאוכל דרך שפופרת, דכשאוכל דרך שפופרת ליכא לקיחה לתוך פיו וחסר ממעשה אכילה עי"ש, ועיין עוד מש"כ בסמוך בסימן י"ג בענין הנ"ל.

דכשחזור ופולט אין צריך זרכה דלא מקרי הנאה
אלא בתוך מעיו וא"כ ה"ה ללועס ופולט.

בספר אגלי טל (שס) מוכיח מזה דגם זכרחה
ראשונה מזכרך על הנאת מעיו, ולכן אם
פולט אינו מזכרך, [ואף שכ' לעיל דלמסקנא כתב
זבעינן גם הנאת גרונו, יש לומר דלא סגי
בהנאת גרונו אבל זענין גם הנאת מעיו עיי"ש].

ובתשוי' ארץ זבי (שס) העיר שהרי זתשוי'
ריז"ש כתב דמטעמת גם זאיסורים
אינו עובר כיון שאינו חייב זכרחה והרי
זאיסורים האיסור הוא על הנאת גרונו וזע"כ
כשהוא מטעמת אפילו הנאת גרונו אין כאן,
אולם העיר דלכאורה הוא מח' הרא"ש והריז"ש
דלדעת הרא"ש הטעם משום שאין הנאת מעיו
ולדעת הריז"ש אין כאן גם הנאת גרונו, עיי"ש.

אולם כתב דיש לומר דכיון דלמדיו זכרחה
ראשונה מק"ו מזכרחה אחרונה ולכן רק
היכא שיש זכרחה אחרונה חייב אבל אם פולט
והוא דומה לנתעכל המזון שאינו מזכרך זכרחה
אחרונה גם זכרחה ראשונה אינו מזכרך ואינו
דומה לפחות מכזית דחוי לאיצטרפוי עיי"ש.

אולם לכאורה יש לעיין זזה שהרי הגמ' מסיק
שהוא סברא ולכן חייב וא"כ גם זאופן
שאינו חייב זכרחה אחרונה יש לומר דמחייב לזכרך
זכרחה ראשונה, וז"ב.

כשאינו נהנה מהמאכל

ואבתי יש לדון ממש"כ המחזר (סימן ר"ד סעיף
ח') כל האוכלים והמשקין שאדם אוכל
ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחיד נהנה
מהם מזכרך עליו תחלה וסוף, ומזואר מזה
שיכול לזכרך על הנאת חיד, וכתב זמג"א (ס"ק

י"ט) דאם הם רעים לשחות דלית לי' הנאה מיני
אין צריך לזכרך, ומשמע שאין נפק"מ אם יש לו
הנאת מעיו או לא אלא משמע שהעיקר הוא אם
יש לו הנאת גרונו, ועדיין ז"צ דיש לומר מה
שאוכל לרפואה אינו אוכל כל כך שיהא זו הנאת
מעיו, וז"ב, או דיש לומר כמש"כ לעיל שיש
לחלק זין אם אוכל ואין טוען טעם טוב או אין
לו לזכרך שהרי לא נהנה מהאכילה ואזרחה
מזטער זו, [ועיין זגמ' (זכרות דף לה): שאין
מזכרין כשאוכל דבר המזיקו אף שנהנה, ולכן
כעין זה יש לומר שאם אין טעם טוב אין לו
לזכרך וזה גרע ממי שאוכל ואין לו טעם בכלל
יש לדון שיכול לזכרך].

שיעור אכילת פרס

במנחת חינוך (מנחה סי"ג) כתב דשיעור של
אכילת פרס נאמר רק זבהנאת גרונו
ושם נחחדש זהלכה למשה מסיני דהגרון צריך
ליהנות מהשיעור תוך אכילת פרס, וזיותר מזה
אין הנאה לחייב עליו, ולכן הוכיח דזיום כיפור
לא סגי זבהנאת מעיו אלא זענין גם הנאת גרונו
שהרי גם שם יש השיעור של אכילת פרס,
עיי"ש, ומזואר דאף שזיו"כ הכל תלוי זייתובי
דעתא מכל מקום תלוי גם זבהנאת גרונו.

ועיי"ש שכתב להדיא דזכרחה זענין זין הנאת
גרונו וזין הנאת מעיו, ויש לעיין אם
יש לדייק מד' שאם אין לו הנאת גרונו שאינו
מרגיש טעם אין לו לזכרך או שכונתו זעלמא שיש
לו לזכרך כיון שיש לו הנאת גרונו, אבל אם עובר
דרך גרונו והוא דרך אכילתו יש לומר דיש לו
לזכרך, ואז גם זזה זענין צירוף של אכילת פרס,
כיון שזדרך כלל אכילה תלוי זבהנאת גרונו וזהו
השיעור זאכילת פרס, וז"ב.

ובן יש לדון שהחולקים שציו"כ לא צעינן הנאת גרונו, וכן להפוסקים שצמנות מנה סגי בהנאת מעיו ומכל מקום צעינן צירוף שיעור אכילת פרס, אין ראוי בכלל, ועדיין צ"ב.

ולכן מד' כמה פוסקים מצוה שאלו הנאת מעיו יכול לצרכ ונחשז כנהנה, וכן יש אומרים שאלו מצרכין ברכה אחרונה יש לצרכ ברכה ראשונה ולכן אם אפשר לצרכ על הנאת מעיו ברכה אחרונה יש לומר שיכול לצרכ גם ברכה ראשונה, וי"א שאין מצרכין על הנאת גרונו בלחוד, ויש גם לצרכ שאפילו אם נחשז כספק ברכת הנהנין הרי נחלקו הפוסקים אם אמרינן בזה ספק ברכות להקל עיין בגליון הש"ס (ברכות דף יג.) ואכמ"ל בזה], ולכן מי שמצרכ כשיש לו הנאת מעיו יש לו על מי לסמוך ואין שום חשש לצרכ.

סיכום

אסור ליהנות מעולם הזה בלי ברכה, ויש לדון אם זה גם על הנאת מעיו בלחוד.

השוותה מים כדי לשרות מאכל שבמעיו אף שאינו לצמא [ועיין הנאת גרונו] מכל מקום מברך ברכה ראשונה.

בלע מצה י"א שאין בו הנאת גרונו ומסתימת הפוסקים שמברך גם ברכת הנהנין, אולם י"א דיש בזה גם הנאת גרונו.

י"א שבכל מקום שמברכין ברכה אחרונה מברכין ברכה ראשונה,

בברכה אחרונה י"א שמברכין על הנאת מעיו בלחוד, וי"א דבעינן עכ"פ מעשה אכילה, וי"א דבעינן גם הנאת גרונו.

י"א דגם ברכה ראשונה בעינן הנאת מעיו ולכן פולטת אינו מברך, וי"א דגם באיסורים אינו עובר ובע"כ שחסר בהנאת גרונו גם כן.

מאכל שאינו נהנה ואוכל רק לרפואה אינו מברך, ויש לדון שאין בו הנאת מעיו, או דיש לומר שטעם שאינו טוב גרוע מאין טעם בכלל, ויש הנאת מעיו].

שיעור אכילת פרס י"א שהוא צירוף רק בהנאת גרונו, ויש לדון אם זה לכ"ע.

אפשר לסמוך ולברך ברכה ראשונה במקום שאכל ושבע ממנו ויש לו הנאת מעיו.

